

А.О. Гура, Т.Г. Гуцан

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ, ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність зеленої економіки, визначено три її складові – економічна, соціальна, екологічна, обґрунтовано необхідність розвитку зеленої економіки в Україні. Стверджується, що екологічна складова виступає пріоритетним напрямом сталого розвитку. Серед напрямів реалізації зеленої економіки в Україні виділено: раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікація джерел енергопостачання, охорона навколишнього середовища, виробництво органічної сільськогосподарської продукції, модернізація житлово-комунального господарства, формування нової екологічної поведінки населення. Розглянуто кожний із цих напрямів, визначено їх сутність і стан розвитку в Україні. Досліджено економічний потенціал зеленої економіки, вказано на доцільність збільшення зелених інвестицій, залучення яких дозволить Україні вийти на якісно новий рівень розвитку.

Ключові слова: зелена економіка, сталий розвиток, енергоефективність, ресурсозбереження, «зелені» інвестиції.

В статье раскрыта сущность зеленой экономики, определены три ее составляющие – экономическая, социальная, экологическая, обоснована необходимость развития зеленой экономики в Украине. Утверждается, что экологическая составляющая выступает приоритетным направлением устойчивого развития. Среди направлений реализации зеленой экономики в Украине выделены: рациональное использование природно-ресурсного потенциала, диверсификация источников энергоснабжения, охрана окружающей среды, производство органической сельскохозяйственной продукции, модернизация жилищно-коммунального хозяйства, формирование нового экологического поведения населения. Рассмотрено каждое из этих направлений, определены их сущность и состояние развития в Украине. Исследован экономический потенциал зеленой экономики, указана целесообразность увеличения зеленых инвестиций, привлечение которых позволит Украине выйти на качественно новый уровень развития.

Ключевые слова: зеленая экономика, устойчивое развитие, энергоэффективность, ресурсосбережение, «зеленые» инвестиции.

The article deals with the essence of "green" economy, there were defined three components of it – economic, social, environmental, the necessity of development of green economy in Ukraine. It is alleged that the environmental component acts as a priority of sustainable development. Among the directions of the

green economy in Ukraine highlighted the rational use of natural resources, diversification of energy sources, environmental protection, production of organic agricultural products, modernization of housing and communal services, the formation of a new environmental behavior of the population. We consider each of these areas, defined by their nature and state of development in Ukraine. The economic potential of the green economy indicated the necessity to increase green investment, involvement which will allow Ukraine to reach a new level of development.

Key words: *green economy, sustainable development, energy efficiency, resource conservation, "green" investments.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах потреби людства значно перевищують можливості їх забезпечення природними ресурсами. Економічне зростання наприкінці ХХ століття досяглося, головним чином, за рахунок використання ресурсовитратних та енергоємних технологій виробництва, що спричинило погіршення стану навколишнього середовища. Подальший економічний розвиток потребує кардинальних змін існуючої економічної системи, переходу до нової парадигми господарювання та реалізація базових принципів сталого розвитку. Одним із оптимальних варіантів забезпечення таких змін, на думку багатьох вчених світу, є концепція «зеленої економіки».

Необхідність впровадження концепції «зеленої економіки» в Україні пов'язана зі складною соціально-економічною ситуацією, низькою якістю навколишнього природного середовища в більшості регіонів, ресурсною та енергетичною залежністю від зовнішніх ринків, низькою енергоефективністю національних виробництв, погіршенням здоров'я нації та якості життя населення. Національна економіка потребує поступової заміни «коричневої» індустріальної економіки на нову «зелену», що дозволить забезпечити національну безпеку держави найближчим часом та врахувати сучасні екологічні вимоги світової спільноти.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні та практичні аспекти розвитку зеленої економіки представлені в працях зарубіжних учених Є. Барбієра, М. Букчина, Дж. Джекобса, А. Камерон, Р. Карсона, Л. Маргуліса, Д. Піарса та ін. Крім того, розробкою та впровадженням концепції зеленої

економіки займаються міжнародні інституції: Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Генеральний директорат Європейської комісії з питань довкілля, IFOAM (Міжнародна федерація рухів з органічного сільського господарства).

Проблеми «зеленої» економіки в українській науці досліджують Ю. Бережна, С. Біла, Б. Буркинський, Т. Галушкіна Т. Горянська, Б. Данилишин, А. Мартинюк, О. Чмир тощо. Серед українських інституцій, що задіяні у процес розробки концепції зеленої економіки виділяють академічний сектор (Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, Інститут економіки промисловості НАН України, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України) та сектор ВНЗ (Національний лісотехнічний університет, Національний університет водного господарства і природокористування, Одеський державний екологічний університет, Сумський державний університет та ін.).

Метою статті є дослідження сутності зеленої економіки, аналіз чинників, що впливають на її розвиток, та визначення перспектив переходу до зеленої економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. У наукових колах найпоширенішим є визначенням «зеленої економіки» як економіки, що веде до підвищення добробуту людей і зміцнення соціальної справедливості при одночасному зниженні ризиків для довкілля і дефіциту екологічних ресурсів [4]. У самому простому розумінні зелена економіка – це економіка з низькими викидами вуглецевих сполук, ефективним використанням природних ресурсів, яка задовольняє по максимуму інтереси всього суспільства. Метою зеленої економіки є формування дієвого середовища для економічного і соціального прогресу, що базується на мінімізації негативного впливу на довкілля та ефективному використанні природних ресурсів при збереженні гідного рівня життя населення [9, с. 56].

Фактично зелену економіку розглядають як шлях до сталого розвитку, який передбачає об'єднання трьох складових: економічної, соціальної й

екологічної. При цьому екологічна складова виступає пріоритетним напрямом сталого розвитку. В Україні «Стратегією національної екологічної політики на період до 2020 року» та Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки були запропоновані заходи, спрямовані на екологізацію усіх галузей економіки в державному та приватному секторах [3], серед яких слід виокремити: раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікація джерел енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності, створення умов для формування здорового населення, формування нової екологічної поведінки населення в питаннях ресурсозбереження, охорона навколишнього середовища, виробництво органічної сільськогосподарської продукції, модернізація житлово-комунального сектору, впровадження нових технологій утилізації та переробки відходів.

Україна володіє значними світовими запасами чорнозему, рекреаційними ресурсами, сприятливими кліматичними умовами та посідає одне з перших місць у Європі за запасами основних видів корисних копалин з розрахунку на душу населення. Утім, наша держава належить до енергодефіцитних країн, покриваючи свої потреби приблизно на 60%, більшість технологій, що використовуються є енерговитратними, забруднюють повітря, воду і ґрунт, продукція є найбільш енерго- та сировинноємною в світі, а ресурсозбереження не є пріоритетним напрямом економічного зростання країни.

Кризовий стан довкілля, швидке вичерпання запасів органічного палива, залежність України від імпорتنих енергоносіїв потребує ширшого використання альтернативних джерел енергії. До основних поновлюваних джерел енергії відносяться вітрова енергетика, сонячна енергетика та біоенергетика. На сьогоднішній день країнами, які займають лідируючі позиції в розвитку альтернативних джерел енергії в Європі, є: Ісландія – 25% енергобалансу країни займає геотермальна енергетика; Данія – більше 20% енергії виробляється вітрогенераторними установками; Португалія – близько 18% всієї енергії витягується з морських хвиль, сонячного світла і вітру;

Іспанія – більше 17% енергії виробляється різноманітними геліоустановками. До 2020 року ЄС намагається довести частку альтернативної енергетики у паливно-енергетичному секторі до 20% [7].

Україна має достатній потенціал для використання альтернативних джерел енергії. Так, зокрема, річний технічно досяжний енергетичний потенціал сонячної енергетики для України є еквівалентним 5 млрд. м³ природного газу, сонячна енергія вже широко використовується в системах теплопостачання, для вироблення електроенергії для суспільних та приватних споруд. Так, компанією ДТЕК у 2017 році на території Херсонської області була встановлена сонячна електростанція, що буде забезпечувати 4000 приватних домогосподарств. Утім, не зважаючи, що в Україні встановлені «зелені тарифи» на розвиток сонячної енергетики, які передбачають компенсацію державою відносно високої вартості установки сонячних електростанцій та високу ціну закупки цієї електроенергії, інвестиції в цю галузь незначні.

Перспективним є розвиток вітрової енергетики на теренах України, завдяки доступності та поновлюваності цього ресурсу. Найвищим вітроенергетичним потенціалом відзначаються узбережжя Чорного та Азовського морів, вершини Українських Карпат, а також східна частина України. За даними Української вітроенергетичної асоціації, в 2016 р. на території України було встановлено 11,6 МВт вітропотужностей: у Львівській (6,6 МВт) та Миколаївській (5 МВт) областях [1]. Але значна частина енергетичного потенціалу залишається недоступною через непостійність вироблення електроенергії у різний час доби і у різні пори року, а також мінливість вітрових потоків і мінливість їх швидкості.

Одним з найбільш поширених і доступних джерел енергії є біомаса, основною складовою якої в Україні є первинні відходи сільського господарства та сміттєзвалища, використання якої за умови впровадження сучасних технологій є екологічно безпечним. Сировиною для біогазу можуть бути практично усі відходи, що містять органічні компоненти, і за оцінками

експертів обсяг яких може становити в Україні 2,3 млрд. м³/рік. Але стримуючим фактором для розвитку біоенергетики в нашій державі є субсидії на традиційні ресурси енергії. Хоча, цей сектор може стати одним із прибуткових секторів економіки, про що свідчить досвід Фінляндії, де біоекономіка приносить річну продуктивність у 100 млрд. євро, зростання експорту, 100 000 нових робочих місць і збільшення добробуту населення [6].

Одним із перспективних секторів розвитку зеленої економіки в Україні є сільське господарство, зокрема – органічне землеробство. Для цього Україна має всі передумови: великі площі чорноземів, низький рівень використання пестицидів та хімічних добрив, суттєву долю малих сільськогосподарських виробників та доступність робочої сили, експортний потенціал для країн Західної Європи. Проте 90% вітчизняної органічної продукції експортується: продаж продукції на національних ринках має низьку рентабельність – 70%, тоді як реалізація в Європі – 200% [8].

Формування національного ринку органічної продукції ускладнюється двома проблемами – недостатньою популярністю ідеї чистої продукції та високою ціною для населення. Споживачами цієї продукції є переважно люди з середнім та високим рівнем доходу. На думку українських експертів, потенційними споживачами органічної продукції в Україні є близько 5% населення великих міст, які готові платити за неї на 30-50% більше, ніж за звичайну продукцію [8]. Вихід національних виробників на світовий ринок органічної продукції ускладнюється невідповідністю українського товару міжнародним нормам та стандартам, складністю процесу сертифікації.

«Озеленення» сільського господарства передбачає не лише виробництво органічної продукції, а й вирощування енергетичних культур та їх використання в енергетичних цілях, що дозволить перейти на екологічно чисте біопаливо, досягти незалежності від традиційних джерел енергії та скоротити витрати на їх постачання.

Важливим напрямом зеленої економіки є модернізація житлово-комунального господарства України, яке передбачає реконструкцію житлових

будівель, гнучке проектування та будівництво нових енергоощадних житлових споруд з мінімізацією викидів шкідливих речовин, безпечне та чисте відвантаження, вивезення, збереження, утилізацію та переробку твердих побутових та каналізаційних відходів, інвестування в забезпечення чистою водою.

Окрім прямого ефекту, «озеленення» будівельної галузі викликає низку суміжних ефектів: покращення комфортності помешкань, продовження терміну експлуатації будівель, зростання зайнятості у суміжних галузях, зменшення споживання імпортованих ресурсів тощо.

Можна виділити два напрями реалізації ресурсозберігаючої політики у сфері житло-комунального господарства: заходи, пов'язані з економією ресурсів (сировини, палива, енергії) та заходи засновані на технологічному зниженні ресурсоемності.

«Озеленення» економіки передбачає активізацію галузі з переробки відходів. Відходи, з одного боку, несуть небачені загрози для навколишнього середовища. Сьогодні в Україні накопичено майже 15 млрд. т відходів, з них – 14,3 млн. т відносяться до I-III класу небезпеки [2, с. 129], що негативно впливає на здоров'я населення, погіршує екологічну ситуацію в країні. З іншого боку, відходи можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності виробництва, за рахунок скорочення витрат на сировину та їх повторного використання, а також бути джерелом прибутку. Так, досвід Німеччини, яка є світовим лідером за обсягами переробки відходів, демонструє, що індустрія переробки відходів є сферою з річним оборотом понад 50 млрд. євро та забезпечує зайнятість понад 240 тис. осіб. Більше того, у багатьох ВНЗ впроваджена спеціальність з утилізації відходів. На жаль, в Україні відсутні сучасні підприємства з утилізації та переробки сміття, є лише поодинокі приклади функціонування екологічних підприємств у регіонах.

Вирішення даної проблеми передбачає формування нової поведінки громадян щодо підтримки чистоти навколишнього середовища, сортування побутового сміття, економії електроенергії, води, газу тощо; інформування

населення про впровадження державних програм підтримки енергозбереження, зокрема «Тепла оселя»; проведення семінарів, тренінгів щодо раціонального використання ресурсів з метою економії сімейного бюджету. Так, Всеукраїнська громадська організація «Жива планета» системно упроваджує заходи, спрямовані на пропагування моделі та упровадження інструментів «зеленої» економіки серед населення.

Зелена економіка забезпечує більш високі темпи зростання ВВП, створює нові робочі місця, стимулює економічний прогрес і одночасно знижує такі ризики, як наслідки зміни клімату, зростання дефіциту водних ресурсів тощо. За оцінками ЮНЕП потреба у щорічному фінансуванні на «озеленення» світової економіки складає від 1,05 до 2,59 трлн. дол. США, що становить менш як 1/10 всіх річних світових інвестицій. Найбільший обсяг «зелених» інвестицій у рамках екологічно-орієнтованих заходів, передбачених державними пакетами дій з відновлення економіки, припадає на Китай (22300 млн. євро), Японію (12300 млн. євро), Республіку Корею (9300 млн. євро), Францію (5700 млн. євро), Данію (700 млн. євро), Бельгію (118,8 млн. євро) [5, с. 47].

Соціальною складовою зеленої економіки є забезпечення зайнятості населення. За даними МОП перехід до зеленої економіки може забезпечити створення від 15 до 60 млн. додаткових робочих місць. Сьогодні, спостерігається тенденція до зростання зайнятості в галузях, пов'язаних з відновленням природних ресурсів, захистом біологічного різноманіття ресурсів та охорони навколишнього середовища, виробництвом органічної продукції, наданням екопослуг. Утім, існує й інша точка зору – спрямування інвестицій у зелену економіку може призвести до зниження зайнятості та скорочення робочих місць в традиційних галузях, необхідності пошуку додаткових коштів для перепідготовки безробітних та їх соціального забезпечення. «Озеленення» економіки супроводжується певними суперечностями: неможливістю прогнозування кількості зелених робочих місць, дефіцитом кваліфікованих кадрів, недостатністю інвестицій. Адже, екологізація виробництва супроводжується зростанням витрат, підвищенням собівартості продукції,

скороченням обсягів виробництва, складним процесом входження нових компаній на вже існуючі ринки, зниженням конкурентоспроможності національних товаровиробників.

Втілення моделі «зеленої» економіки передбачає зростання ролі держави і міждержавних органів в економічному та екологічному регулюванні, взаємодію держави і бізнесу, створення умов для розвитку бізнесу на основі нових екологічних стандартів і технологій та державну підтримку соціально-екологічно відповідальних підприємств, сприяння діяльності некомерційних екологічних організацій та об'єднань, створення умов для розвитку екологічної культури населення та популяризацію просвітницьких екологічних ініціатив і програм ресурсозбереження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Все більшого значення у становленні національних господарств набуває розвиток зеленої економіки, що є складовою сталого розвитку і передбачає збалансоване співіснування навколишнього середовища, соціальної й економічної систем. При цьому екологічна складова виступає пріоритетним напрямом сталого розвитку. Процес екологізації економіки супроводжується впровадженням ресурсо- та енергоощадних технологій, зменшенням тиску на навколишнє середовище, зростанням попиту на органічну продукцію, спрямування інвестиційних потоків в зелену економіку, зміною структури зайнятості, покращенням якості життя та добробуту населення. Серед напрямів реалізації зеленої економіки в Україні виділяють: раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікацію джерел енергопостачання, охорону навколишнього середовища, виробництво органічної сільськогосподарської продукції, модернізацію ЖКХ, формування нової екологічної поведінки населення. Подальший розвиток зеленої економіки вимагає розв'язання суперечностей екологізації виробництва, посилення ролі держави в стимулюванні зелених інвестицій та інновацій, створення умов для підвищення конкурентоспроможності національних виробників зеленої продукції та формування нового ставлення населення до навколишнього середовища.

Перспективами подальших досліджень є вивчення міжнародного досвіду «озеленення» економіки та можливості його практичного застосування в Україні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. В 2016 году Украина установила 11,6 МВт новых ветроэнергетических мощностей // Электровести, 2017. [Електронний ресурс]. URL: http://elektrovesti.net/51586_v-2016-godu-ukraina-ustanovila-116-mvt-novykh-vetroenergeticheskikh-moshchnostey (дата звернення: 14.04.2017)
2. Єлісєєва Г.Ю. Статистичне оцінювання розвитку зеленої економіки в Україні / Г.Ю. Єлісєєва // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Економіка. – 2013. – Т. 21, вип. 7(2). – С. 128-133.
3. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року / Схвалено розпорядженням КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. // База даних «Законодавство України» /КМУ України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p> (дата звернення: 10.05.2017).
4. Навстречу «зеленой экономике». Пути к устойчивому развитию и искоренению бедности. Доклад ЮНЕП, 2011 – 52 с. [Електронний ресурс]. URL:<http://www.unep.org/greenecomony/portals/> (дата звернення: 14.04.2017)
5. Орлова Н.С. Зелена економіка в умовах сталого розвитку України / Н.С. Орлова // Менеджер. – 2015. – № 1. – С. 45-50.
6. Пащенко Е. Перспективная биоэнергетика, Информационное агентство УНІАН, 2016. [Електронний ресурс]. URL: <https://ecology.unian.net/1255704-perspektivnaya-bioenergetika.html> (дата звернення: 14.04.2017).
7. Развитие альтернативной энергетики в Европе [Електронний ресурс]. URL: <https://smarteco.biz.ua/alternative-energy-eu/> (дата звернення: 11.05.2017).
8. Успіхи розвитку органічного сектору України та Четвертий Всеукраїнський Ярмарок органічних продуктів [Електронний ресурс].

URL: <http://ecologiya.kiev.ua/noviny-dnya/133r.html> (дата звернення:
11.05.2017).

9. Чмир О.С. "Зелена" економіка: сутність, цілі та базові принципи /
Чмир О.С., Захаркевич Н.П. // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3.
– С. 54-62.